

การปราบฮ่อและการเสียดินแดนพ.ศ. ๒๔๓๑

(THE SUPPRESSION OF THE HAW UPRISINGS AND THE LOSS OF THAI TERRITORIES
IN 1888)

โดย
นายนิธิ เอียวศรีวงศ์ อ.บ.

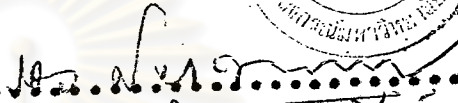
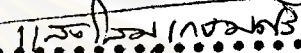
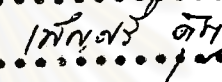
วิทยานิพนธ์นี้
เป็นส่วนประกอบการศึกษาตามระเบียบปริญญาโท
ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
แผนกวิชาประวัติศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๐๘

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนประกอบการศึกษาคำวาระเบียงปริญญาโท

บัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์

- .... ประธานกรรมการ
- .... กรรมการ
- .... กรรมการ
- .... กรรมการ
- .... กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี
วันที่ ... ๒๙ ... เดือน ... พฤษภาคม ... พ.ศ. ๒๕๐๙ ...

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ในคอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่พระองค์ทรงดำเนินนโยบายรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เนื่องจากประเทศสยามขณะนั้นมีการปกครองที่หละหลวม ทรงทำสัญญากับอังกฤษเกี่ยวกับเรื่องการค้าสถานไวซ์กิงส์ที่เชียงใหม่ อันเป็นโอกาสก้าวแรกให้พระองค์ได้ทรงขยายพระราชอำนาจขึ้นไปควบคุมการปกครองของเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และเมืองขึ้นของนครเหล่านี้ ระหว่างเวลาที่มีการขยายอำนาจส่วนกลางกำลังดำเนินไปควบคู่กัน พวกโจรจีนซึ่งเรียกว่าฮ่อก็ยกกันเข้ามาปล้นสะดมในเขตลาวตอนเหนือ อันเป็นแดนที่รัฐบาลสยามกำลังพยายามดึงเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลกลางอย่างใกล้ชิดเช่นกัน และยังเป็นแดนที่ฝรั่งเศสซึ่งมีอาณานิคมอยู่ไกลเคียงกำลังหวังจะขยายอิทธิพลเข้ามาอีกด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ส่งกองทัพไปปราบปรามหลายครั้ง แต่ส่วนใหญ่ไม่ไค่ผลดีเท่าที่ควร ในราวพ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๓๑ ฝรั่งเศสได้โอกาสเข้ามาแทรกแซงในดินแดนสิบสองจุไทย และโดยใช่กำลังทหารและการดำเนินงานทางการทูตสนับสนุน ฝรั่งเศสจึงสามารถบังคับให้แม่ทัพไทยที่ยกไปยังแคว้นนั้นลงนามในสัญญาอมบสิทธิ์ปกครองให้ฝรั่งเศสเฉพาะในแดนนั้นเป็นเวลาชั่วคราว จนถึงพ.ศ. ๒๔๓๖ ไทยก็ต้องยอมยกสิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศสไปเป็นทางการพร้อมทั้งดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำขอขอบคุณ

เอกสารชิ้นนี้ภาษาไทยรับแปลได้รับความเอื้อเฟื้อจากอาจารย์เพ็ญศรี ภู ขอบขอบ
พระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ความดีของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ก่อจกหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากรและเจ้าหน้าที่
ของกองทุกกรมมีส่วนอยู่ควมเป็นอันมาก ในการให้ความสะดวกผู้เขียนเขาค้นกถอจนช่วย
เหลือทุกประการ เหนือที่จะทำได้ ขอให้เจ้าหน้าที่กองจกหมายเหตุแห่งชาติได้รับทราบความ
ขอบคุณอย่างจริงใจของผู้เขียนไว้ด้วย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	ก
คำอธิบาย บท	ง
บทนำ	๑
๑	
ถิ่นแดนลาวก่อนเหนือ	๑
ภูมิศาสตร์	๑
ประวัติถิ่นแดนลาว	๔
สภาพโดยทั่วไปของลาวในรัชกาลที่ ๕ ตอนต้น	๒๑
รายละเอียดเกี่ยวกับแขวงหังสาม	๒๗
ข้อสังเกต	๓๕
๒	
อรรถการรุกรานของฮอ	๔๒
ฮอคือใคร	๔๓
การขยายตัวของฮอ	๔๔
ก๊กต่างๆ ของฮอ	๕๓
ลักษณะการครองชีพของฮอ	๖๓
๓	
ฝรั่งเศสและถิ่นแดนลาวก่อนพ.ศ. ๒๔๒๔	๖๖
นโยบายของฝรั่งเศสต่อลาวในท.ศ. ๒๔๑๑	๗๖
ความเคลื่อนไหวของฝรั่งเศสตั้งแต่ปีท.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๑๖	๘๑
ความเคลื่อนไหวของฝรั่งเศสตั้งแต่ปีท.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๒๕	๘๗
ความเคลื่อนไหวของฝรั่งเศสในท.ศ. ๒๔๒๕	๘๑
ความเคลื่อนไหวของฝรั่งเศสในท.ศ. ๒๔๒๖	๘๖
ความเคลื่อนไหวของฝรั่งเศสในท.ศ. ๒๔๒๗	๘๘
ความเคลื่อนไหวของฝรั่งเศสในท.ศ. ๒๔๒๘	๑๐๒
๔	
การปราบฮอ	๑๐๕
การปราบฮอในพ.ศ. ๒๔๑๔	๑๐๕
การปราบฮอในพ.ศ. ๒๔๒๖	๑๐๕

๕	การปราบฮ่อ (กอ) และการเสียดินแดนพ.ศ.๒๔๑๑	๑๒๕
	การปราบฮ่อในพ.ศ.๒๔๒๕-๒๔๒๘	๑๒๘
	ความเห็นของฝรั่งเศสต่อการส่งทัพไปปราบฮ่อของไทย	๑๓๕
	การปราบฮ่อของกองทัพกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม	๑๔๒
	การปราบฮ่อของกองทัพเจ้าหน่มีโวหารนารถ	๑๔๔
	การบำรุงและจัดการปกครองหัวเมืองลาวของเจ้าหน่มีโวหาร ..	๑๕๔
	การโจมตีนครหลวงพระบางของคำมูและพวกฮ่อ	๑๖๔
	ความเคลื่อนไหวของไทยเพื่อขอมโยคการปล้นสะทอนหลวงพระบาง .	๑๗๑
	การปราบฮ่อในพ.ศ.๒๔๓๐-๒๔๓๑	๑๗๗
	ความเคลื่อนไหวของฝรั่งเศสในดินสองจุไท	๑๘๓
	การเจรจาระหว่างไทยและฝรั่งเศสที่เมืองแกลง	๑๙๑
	ข้อขัดแย้งอันเป็นผลมาจากข้อตกลงเมืองแกลง	๑๙๘
	ขอสรุปและขอเสนอแนะ	๒๐๐
	รายชื่อหนังสือและบทความที่อ้างถึง	
	บรรณานุกรม	

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่สองประการคือ ๑. เพื่อสืบหาเรื่องราวของอัง
คังแคว้นกำเนิดจนถึงสมัยที่มารุกรานแผ่นดินสยาม เขตแดนของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการปราบปรามของไทย ๒. เพื่อสืบหาเรื่องราวที่ไทยต้องสูญเสียดิน
แดนซึ่งในขณะนั้นเรียกว่าสิบสองจุไทย รวมทั้งวิธีการที่ฝรั่งเศสดำเนินนโยบายทั้งทางการทูต
และการทหาร เพื่อช่วงชิงเอาแคว้นนั้นไปจากไทย

หนังสือและรายงานของนักสำรวจต่างๆ ตลอดจนวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาประวัติศาสตร์
อื่นๆ ซึ่งเขียนขึ้นในภายหลัง ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้มากพอสมควร แต่ไม่เคยแยกสารบัญ
ได้ที่กล่าวถึงเรื่องนี้โดยตรง อีกประการหนึ่งเอกสารเหล่านั้นก็มักจะกล่าวถึงเรื่องนี้บ้างคลุม
เคลือเนื่องจากว่าในสมัยนั้น นักเขียนเรื่องราวที่เป็นคนต่างชาติมักจะไม่มีความละเอียดโดยอิทธิ
พลของความรู้สึกทางชาตินิยม อนึ่งนักศึกษายุคหลังมาหากันก็ไม่สนใจกับเหตุการณ์อันนี้

เอกสารต่างๆ ซึ่งนำมาใช้ในการค้นคว้าเรื่องนี้อาจจะแยกออกได้เป็นสามประเภท
ใหญ่ๆ คือ เอกสารของฝรั่งเศส ซึ่งประกอบด้วยรายงานของนักสำรวจตั้งแต่องรี มูโอต์
ฟรองซัวส์ การ์นิเยร์ และเจ้าหน้าที่ในคณะสำรวจของนายออกุสต์ ปาวี ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญ
ในเหตุการณ์ที่จะกล่าวถึงนี้ นอกจากนี้ยังได้ใช้จดหมายของทุกฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ และ
คำสั่งของกระทรวงต่างประเทศซึ่งออกในระหว่างเวลาที่เกิดเหตุการณ์ด้วย ประเภทที่สอง
คือเอกสารของอังกฤษ ถึงแม้ว่าอังกฤษไม่มีบทบาทสำคัญในดินแดนส่วนนี้ของแหลมอินโดจีนเท่า
ใดนัก แต่ก็ยังมีนักเดินทางชาวอังกฤษจำนวนมากรวมทั้งชาวอังกฤษผู้เข้ามาเป็นข้าราชการของ
ไทยซึ่งได้รู้เห็นเหตุการณ์อย่างใกล้ชิด ได้เขียนรายงานของเขาพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือจำนวน
ไม่น้อย ในบรรดาเอกสารอังกฤษเหล่านี้ที่สำคัญเช่น รายงานการเดินทางของฮอลเล็ค
บิงส์ตันแบนต์ สมิธ แมคคาธิบี ฯลฯ ส่วนเอกสารประเภทสุดท้ายคือเอกสารของไทย ซึ่งประกอบด้วย
จดหมายราชการของดินแดนที่เป็นภาคของทองเรื่องซึ่งได้จากการสอบถามคำของกรมการในแคว้น
เหล่านั้น นอกจากนี้ยังได้เอกสารจดหมายรายงานจากแม่ทัพนายกอง ข้าราชการนครหลวงพระบาง
และลาบพระหัตถ์ของเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศและกระทรวงมหาดไทยและพระราชหัตถ์
เลขาของพระบาทสมเด็จพระจุจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีไปถึงบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง บันทึก
ของข้าราชการไทยซึ่งได้รับมอบหมายให้ออกไปปฏิบัติงานในครั้งนั้นก็ช่วยให้เรื่องราวกระจ่าง
ขึ้นเป็นอันมาก เอกสารทั้งสามประเภทนี้ล้วนมีความขัดแย้งกันในเรื่องใหญ่ๆ หลายเรื่อง
การวินิจฉัยข้อยุติจึงทำได้ด้วยความลำบากอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าจะได้พยายามตรวจสอบความหลัก
ฐานต่างๆ อย่างกว้างขวางที่สุดแล้ว ก็ยังเชื่อว่าจะมีข้อบกพร่องในข้อใดที่หนึ่งอีกบ้างเป็นแน่
การสันนิษฐานข้อยุติที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ถือหลักอย่างง่ายว่า "ความเท็จทั้ง

๒
มวลซึ่งกองกรงกันหมก คือความจริง" ควบเห่กึ่งนั้น ข้อมูลทุกอันจะถูกตรวจสอบจากหลัก
ฐานแห่งอันจนโทษธรวานที่กรงกันแถวจึงนำมาไซ ในกรณีที่ไม่กรงกัน นอกจากกองหธาหลักฐาน
ที่เช็ดถือไคที่สุคไคยวิวิธยเอาจากสถานะของผู้เจิบนเอกสารนั้น ว่าไกลชิตกัมเหกการณเพียง
ไค มีความจำเป็นกองมิกเบือนหรือไม ฐา อันเป็นวิธีธรรมคาคามหลักการวิเคราะห์ข้อมูล
ทางประวัติศาสกร แต่เมื่อไม่สามารถคคิตินอยางไคไคแล้วก็จะแสดงข้อมูลหังสองอบางไวใน
ที่เก็บวกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

